

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201303131063>

Author(s): Keravuori, Kyllikki
Title: Mukana opettajankoulutuksen muutoksessa : aikalaistodistusta ja asiakirjoja
Main work: Opettajuudesta ja kielikasvatuksesta
Editor(s): Jaatinen, Riitta; Kaikkonen, Pauli; Lehtovaara, Jorma
Year: 2004
Pages: 251-263
ISBN: 951-44-6215-7
Publisher: Tampere : Tampere University Press
Pages: 266 s.
Discipline: Educational sciences
Item Type: Article in Compiled Work
Language: fi
URN: URN:NBN:fi:uta-201303131063

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Mukana opettajankoulutuksen muutoksessa – aikalaistodistusta ja asiakirjoja

Käsillä olevassa artikkelissa hahmottelen sitä kehitystä, joka tapahtui opettajankoulutuksessa 1960- ja 1970-luvulla. Yksi tie oli kuljettu loppuun 1970-luvulle tultaessa ja suuntaa käännettiin ratkaisevasti: opettajankoulutuksesta tuli kaikissa vaiheissaan yliopistollista. Paitsi että muutos koski opettajankoulutusta, se toi muutoksen myös Tampereen yliopistoon, johon tässä prosessissa syntyi uusi tiedekunta. Kasvatustieteiden tiedekunta aloitti toimintansa elokuun alussa 1974. Tarkasteluni näkökulma on aineenopettajakoulutuksessa. Tamperelainen aineenopettajakoulutus alkoi tahollaan 1960-luvulla. Syksystä 1974 se sulautui osaksi kasvatustieteiden tiedekunnan toimintaa, osaksi sen opettajankoulutuslaitosta. Muutoksen omakohtaisesti eläneenä yritän 30 vuoden takaa koota eritellä ja ymmärtää, mitä tapahtui ja miten tapahtui. Oliko menettelyille kenties vaihtoehtoja?

Suomen koulutusmaailmassa 1970-luku oli mullistusten ja suurten tapahtumien vuosikymmen. Sota oli takana. Uudistustarpeita oli voitu täyttää verkkaiseen tahtiin toipumisvuosina. 1950-luvulta lähtien julkinen keskustelu ja suunnittelu oli kypsytännyt asiat 1960- ja 1970-luvun taitteeseen tultaessa toimintapisteeseen. Alkoi muutosten sarja ja seurasi reformeja. Perustavin reformi sivistyksen ja demokratian kannalta oli peruskoulun toteutuminen.

Aineenopettajaksi Tampereella

Vallitseva koulutodellisuus

Keskusteluja oppivelvollisuuskoulun uudistamisesta oli käyty pitkään. Kiuasmaa (1974) on osoittanut, miten jo 1940-luvulla oppikoululaitos laajeni. Syntyi eritoten kunnallisia kouluja ja yksityiskouluja. Yleisten koulukeskustelujen tasolla hapuultiin kohti yhteinäiskoulutyypistä järjestelmää, ja samanaikaisesti rinnakkaiskoulujärjestelmän oppi-

koulupuoli paisui suhteettomasti.¹ Samalla kasvoivat myös fyysiset tarpeet ja ongelmat. Puuttui koulurakennuksia ja oli tilaontautta. Keskeinen ja piinallinen seuraus oli kuitenkin opettajapula. Oppikoulun yksinomainen paisuminen epätasa-arvoisti ja vinoutti nuorten koulutusväyliä.²

Tampereelle perustettiin syksyllä 1962 normaalilyseo. Sitä ennen täällä oli ollut tavallisissa kouluissa jonkin verran opetusharjoittelua, ns. haja-ajankäyttöä. Tämä uuden opettajankoulutusyksikön synty oli luonnollisesti yksi vastaus lisääntyneen opettajatarpeen tyydyttämiseen. Samalla siinä oli nähtävissä valtakunnallinen pyrkimys tuoda koulutusmahdollisuuksia eri osiin maata, lähelle tarvitsijoita. Oppikoulunopettajien, nykyisten aineenopettajien, koulutuspaikka oli aina toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti Helsinki. Sittenkin uusiksi koulutuspaikkakunniksi olivat tulleet Tampereen ohella Jyväskylä 1955, Turku 1957, Oulu 1960 ja Joensuu 1962. Ennen näitä uusia koulutuspaikkoja aineenopettajaopinnot oli suoritettu sekä Helsingin Normaalilyseossa että Tyttönormaalilyseossa – jälkimmäisen nimi vuodesta 1969 Helsingin yhteisnormaalilyseo. Myös ruotsinkielinen normaalilyseo sijaitsi Helsingissä. Näin ollen vajaassa kymmenessä vuodessa aineenopettajakoulutus oli hajasijoitettu maahan melko kattavasti ja jokaisella normaalilyseopaikkakunnalla oli myös yliopisto tai korkeakoulu. Yliopistojen suojissa oli nimittäin tapahtuva aineenopettajakoulutuksen seuraava, selkeästi uudenlainen kehitysvaihe.

Miten aineenopettaja tehtävänsä valmistui?

Oppikoulunopettajat, nykyiset aineenopettajat, suorittivat yliopistossa alemman tai ylemmän kandidaatintutkinnon. Yliopistojen opetussuunnitelmat eivät tuolloin pitäneet silmällä sellaisia seikkoja, kuin mihin ammattiin opiskelija mahdollisesti tähtäsi. Ei siis ollut opettajaksi suuntautumisen vaihtoehtoja sen enempiä kielissä kuin muissaakaan kouluissa luettavissa aineissa. Opiskelija rakensi opiskelemaansa aineen tutkinnon kognitiivisiin perusteisiin ja hakeutui vasta valmiina kandidaattina kahden lukukauden pituiseen opetusharjoitteluun normaalilyseoon. Hakemukset harjoitteluun pääsemi-

¹ Oppivelvollisuuskoulussa oli rinnakkain kaksi tietä: 1. yhteiskunnan maksama kansakoulu – kansalaiskoulu ja 2. valtion, kunnan tai yksityisen tahon tukema, opiskelijan itsensä osaksi maksama oppikoulu, keskikoulu ja lukio, jota oli edeltänyt neljä vuotta kansakoulua.

² Keskikoulua ja lukiota sanottiin arkipuheessa yleisesti oppikouluksi. Asiallisesti lukio oli kuitenkin toisen asteen koulu.

seksi lähetettiin 1950-luvulta lähtien Kouluhallitukselle, joka osoitti opiskelijalle koulutuspaikan jostakin normaalilyseosta (Nurmi 1979).

Tulevalle opettajalle koulun pedagogis-sosiaalisen maailman ovi avautui vasta ensimmäisen normaalilyseolukauden alkaessa, ja opetusharjoittelija-maisteri pystyi heijastelemaan näkemäänsä ja kokemaansa vain omiin koulumuistoihinsa, ei kasvatuksen opintoihin. Jonkin verran tätä yliopisto-opintojen ja koulumaailman välistä jyrkkää rajaa pyrittiin 1950-luvulta pehmentämään kouluhallituksen järjestämällä opetusharjoitteluun valmistavilla kursseilla. Luennoin ja keskusteluin yritettiin viitoittaa, mihin vuoden koulutuksessa pyritään. Itse opetusharjoitteluvuodessakin, jota tuolloin kutsuttiin auskultaatioksi, oli kyllä sanansijaa. Pitkät perinteet eivät olleet ainoastaan tueksi, vaan muodostuivat myös kokeilujen esteeksi. Kumuloituneista aineenopettajakoulutuksen epäkohdista oltiin kyllä selvillä, minkä voi lukea komiteamietinnöistä, jotka käsittelivät oppikoulun sisäistä kehittämistä (Kom. miet. 1954) ja oppikoulun opettajanvalmistusta (Kom. miet. 1955).

Asetus oppikoulunopettajiksi valmistuvien harjoittelusta ja opetusnäytteistä annettiin vuonna 1955. Se juuri poisti lopen vanhoja käytänteitä ja hankalasti toteutettavia toimenpiteitä. Annetun asetuksen mukaan opetusharjoitteluun kuului opetuksen seuraamista, opettamista, osallistumista kritiikkeihin ja konferensseihin, oppilaiden tarkkailua, valvontaa ja ohjausta sekä tutustumista koulun toiminnan muihin puoliin. Harjoittelua ohjaava opettaja veloitettiin tutustuttamaan harjoittelijat koulun elämään. Ohjaajan piti tukea harjoittelijoita tuntien suunnittelussa, tarkastaa ohjelmat ja antaa pidetyn tunnin jälkeen palaute, silloisella kielellä kritiikki. Velvollisuus oli järjestää muiden harjoittelijoiden kanssa yhteinen keskustelutilaisuus pidetystä harjoitustunnista tai tuntijaksosta. Harjoittelukoulun arki kulki kaikissa normaalilyseoissa asetuksen antamissa kehyksissä koulussa omaksutun pitkän perinteen säätelemällä tavalla. Alun perin Helsingin normaalilyseon henki lienee leijunut mallina maan muissakin normaalilyseoissa, olivathan opettajat itse saaneet oppinsa siellä.

Miten malli toteutui Tampereella?

Normaalilyseo aloitti toimintansa Tampereella ilman omia tiloja. Se oli alivuokralaisena Sampilassa, jossa toimi päivisin kansalaiskoulu ja iltaisin työväenopisto. Opettajankoulutukseen perehtyneen rehtorin koulu sai Helsingin Tyttönormaalilyseosta. Sen uskonnon, filosofian ja sielutieteen yliopettaja Ilmari Tammisto nimitettiin koulun ensimmäiseksi rehtoriksi. Rehtori Tammiston osaksi tuli neljän ensimmäisen toimivuoden aikana opettajankoulutuksen sisäinen rakentaminen sekä oman koulutalon suun-

nittelu ja rakennuttaminen. Uusiin tiloihin Nekalaan pioneerirehtori ei kuitenkaan päässyt, sillä hän kuoli ennen muuttoa. Kuten rehtori Tammiston lähtökohdista arvata saattaa, hän satoi tamperelaisen koulutuksen vahvasti valtakunnalliseen perinteeseen.

Normaalilyseolla oli nuorehko ja ammatistaan innostunut opettajakunta. Erityises- ti opetusmenetelmien kehittäminen sekä oppikirjojen laatiminen kiinnostivat monen aineen opettajia. Vaikka normaalilyseot eivät perinteen mukaan olleet tutkimus- eiväk- kä kokeilukouluja, Tampereen normaalilyseossa käytiin seuraamassa opetusta jatko- koulutustarkoituksessa runsaslukuisesti. Yksittäiset opettajat olivat liikkeellä yleensä kouluhallituksen stipendin turvin, ryhmät sen sijaan opettajayhdistysten tai vastaavien järjestäjien opintomatoilla. Erityisen mielenkiintoinen kohde oli vieraiden kielten opettajavieraille kielistudio-opetus, joka alkoi uuden koulurakennuksen studion myötä lukuvuonna 1966–67.

Harjoittelun sisältö

Harjoittelua oli koulun kaikissa lukuaineissa ja harjoitusaineista liikunnassa ja kuvaama- matoissa. Näin ollen koko kouluyhteisö, sen kaikki aineet, esittäytyivät arjen toimis- saan opetusharjoittelulle. Myöhemmin muutoksen tapahduttua ei asianlaita ollut niin. Opetusharjoittelijoiden työskentelyyn kuului oppituntien seuraamista, niiden suunnit- telua ja pitämistä sekä palautekeskusteluihin osallistumista. Seuraamista edellytettiin n. 100 tuntia lukukaudessa ja pidettäviä tunteja 10–15, määrä vaihteli oppiaineen ja harjoittelijamäärän mukaan vuosittain. Toisen puolen harjoittelusta muodosti pedago- ginen, sosiaalinen, metodinen ja hallinnollinen perehtyminen kouluelämään. Kunkin aineen opetusta käsiteltiin sekä aineen sisällön että didaktiikan näkökulmasta. Koutu- tusalueet oli nimetty rehtorin konferenssiksi, yleispedagogisiksi seminaareiksi ja aine- konferensseiksi.

Rehtori johti rehtorinkonferensseja. Niissä käsiteltiin koulun hallintoon kuuluvia asioita ja koulun tehtävää yhteiskunnassa. Aikuis- ja perhekasvatus saivat siksi tilaa näissä konferensseissa. Opettajajärjestöt ja niiden toiminta esittäytyivät myös tällä foo- rumilla. 1960-luvun puoliväli oli aikaa, jolloin audiovisuaaliset välineet tekivät tuloaan opetukseen. Jotta sanoma olisi tavoittanut koko harjoittelijakunnan tasapuolisesti, niitä esiteltiin rehtorin silmälläpidon alla. Uudet virtaukset kulkivat ylimalkaan tätä väylää, sellainen oli esimerkiksi kansainvälisyyskasvatus. Kuten on havaittavissa aihepiiristä, tilaisuuksiin oli hankittava usein ulkopuolinen asiantuntija. Opetusmuotona käytettiin lähinnä luennointia.

Tuonaikaisessa harjoittelussa oli kasvatuksellisesti syventävintä yleispedagoginen seminaaritoiminta. Seminaari-istunnot pidettiin viikoittain. Koko harjoittelijajoukko oli jaettu ryhmiin, joita johtivat rehtorin tehtäviin määräämät normaalilyseon opettajat. Tutkittiin koululuokkia ja niiden toimintaa, oppilaiden sosiaalisia suhteita, poissaoloja ja koulumenestystä. Koulumenestystä tarkkailtiin myös arviointi- ts. arvosanojenantönäkökulmasta. Tärkeä aihe oli myös koulukasvatus ja rangaistukset. Luokanvalvojan työtä sekä koulun ja kodin yhteyksiä harjoiteltiin käytännössä. Mainitunlaisista aiheista harjoittelijat keräsivät empiiristä materiaalia koulusta ja kirjallisuudesta ja laativat alustuksia sekä pienehköjä tutkimuksia, joita seminaari-istunnoissa käsiteltiin.

Yleispedagogisessa toiminnassa siepattiin varsin varhain käsittelyyn ilmassa olevia uusia virtauksia. Yksi sellainen esimerkki on kouludemokratia, joka ilmestyi pohdittavaksi ennen lakisääteisiä kouluneuvostoajoja. Tampereen normaalilyseossa näin tapahtui ainakin jo vuonna 1967. Marja Tuomisen (1991) tutkimuksessa sukupolvihegemonian kriisistä 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa todetaan nimittäin kasvatuksen ja informaation vallankumouksen eli keskustelun koululaitoksen kasvatusideologiasta alkaneen vasta 1967 Teiniliitossa. Opettajankoulutus oli joissakin asioissa mainettaan parempi. Ei niin jähmeä kuin on haluttu ymmärtää. Tätä ei pidä kuitenkaan lukea niin, että muutta mutkitta olisi oltu yhtä mieltä Summerhill-aatteesta tai puoluepolitiikan uittamisesta koulun toimintaan.³

Ainekonferenssit vastasivat kaiketi opetusta, jota nykyisessä koulutuksessa annetaan ainedidaktiikassa. Erona ainedidaktiikkaan on se, että silloisesta opetuksesta puuttui enimmäkseen tutkimuksen aspekti, koska sellaista tutkimusta oli tehty melko niukasti. Itse substanssia, kieltä, biologisia aiheita, historiaa jne. oli kyllä tutkittu, mutta se ei opetuksessa riitä. Ainekonferensseissa siirrettiin paitsi kirjattua tietoa myös tasaveroisesti sitä hyväksi koettua käytännöntietoa, miten jokin asia on relevanttia millekin asteelle ja erilaisille oppilaille opettaa. Siis koulun arjessa koeteltua tietoa. Menetelmänä opetuksessa olivat ohjaavan opettajan luennot ja harjoittelijoiden alustukset, joihin aina liittyi keskustelua.

Edellä olen esittänyt rungon niistä toimista, joilla yliopistollista koulutusta edeltävässä järjestelmässä aineenopettajia kouluttiin. Jälkiviisaana voi sanoa, että paljon suurempi paino olisi saanut olla pedagogis-sosiaalisella toiminnalla ja oppilasyksilöihin tutustumisella. Koulun kasvatusideologiaa ei liioin pohdiskeltu tarpeeksi eksplisiittisesti. Sen järjestelmän puitteissa selviydettiin kuitenkin melko kunniakkaasti, ja siitä seuloutuneet hyvät ideat kulkevat pohjana muutoksen jälkeenkin.

³ Vuonna 1967 Teiniliiton puheenjohtajaksi tullut Otso Appelqvist aloitti keskustelun kasvatuksen ja informaation vallankumouksesta eli suomalaisen koululaitoksen kasvatusideologiasta ja ns. summerhilliläisestä vapaasta kasvatuksesta. Ks. Tuominen 1991.

Enteit  uudesta

Lukuvuoteen 1968–69 opetusharjoittelu oli sujunut Normaalilyseossa ik n kuin luoden omaa tamperelaista versiota valtakunnallisesta mallista. Koulun opettajakunta uppoutui tyh ns  niin, että tuskin tuli ajatelleeksi lähitulevaisuuden saattavan tuoda suuriakin muutoksia. Enteit , muutoksen merkkejä, oli luettavissa tänä 7. lukuvuonna. Lähinnä niitä näkyi yleispedagogisessa koulutuksessa. Yliopiston panos oli ensimmäistä kertaa selkeä. Yliopiston kasvatustieteen professori Heikkinen kävi esittelemässä koulun tavoitteita opettajan tyh n ohjaajana. Niin ik n usea muu kasvatustieteen opettaja osallistui kouluttajana Normaalilyseon yleispedagogiseen toimintaan. Yhteys yliopistoon, erityisesti kasvatustieteen laitokseen, tiivistyi merkittävästi seuraavina vuosina, ja jo kevätlukukaudella 1970 yliopiston vararehtori, professori Heikkinen kävi seostamassa suunnitelmia opettajanvalmistuksen uudistamisesta.

Samanaikaisesti tulossa olevan opettajankoulutus uudistuksen kanssa Normaalilyseo sukelsi peruskoulu-uudistukseen. Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö (POPS 1970) ilmestyi. Tampereen kaupungissa aloitettiin peruskouluun siirtyminen 1973. Normaalilyseon opettajat olivat kuitenkin saaneet omaa koulutusta jo vuodesta 1970, ja opetussuunnitelmaakin oli ruvettu noudattamaan, vaikkakin silloisella valikoidulla oppilasaineksella. Opetusharjoittelijoita perehdytettiin tulevaan syksystä 1970, mikä merkitsee, että yhdessä tutkailtiin kaksiniteist , noin 700-sivuista komiteamietintö. V h isimpi  eivät olleet kielen ymm rt misongelmat, kysymyksess h n oli kuitenkin hallintokielineen, monilukuisen asiantuntijajoukon laatima teosj rkk le.

Mikäli muistikuviin on luottamista, emme tunteneet varsinaista järjestelmää kohtaan juurikaan vastustusta, vaikkei omaksuminen aina kovin kepeästi käynyt. Vahinko, ettei kukaan keksinyt asiaa silloin empiirisesti tutkia. Tunnettuahan oli myh emmin, että SIVA- ja VESO-koulutus (= siirtymävaiheen koulutus ja virkaehtosopimuksen mukainen koulutus) olivat tavallisten koulujen opettajille tikkuista toimintaa ja vanhemmat jopa aikaistivat eläkkeelle l hth n. Joka tapauksessa opettajankouluttajina meidän oli l ydettav  tiemme suunniteltuun peruskoulun maailmaan, jos mieli selvitä ovelta olevasta opettajankoulutus uudistuksesta.

Yliopistossa kehitteillä olevia suunnitelmia

Peruskoulu-uudistus aiheutti pohdintoja sekä toimia myös yliopiston taholla. Valtakunnallisesti oli tavoitteeksi asetettu opettajankoulutuksen uudistaminen koulujärjestelmän uudistamisen yhteydessä. Uusi koulutus haluttiin kokonaan yliopistoihin, mikä merkitsi muutosta entiseen toisaalta kansakoulunopettajien, toisaalta oppikoulunopettajien valmistamiseen. Tampereen yliopistossa laadittiin suunnitelmia vuodesta 1967 opettajankoulutuksen järjestämiseksi humanistisessa tiedekunnassa (Kaarninen 2000). Ajatus opettajankoulutuksen aloittamisesta kehittyi ja sai uusia muotoja, niin että yliopistossa tehtiin periaatepäätös 1969 opetusjaostojen rinnalle perustettava opettajankoulutusjaostosta. Myös opetusministeriössä jatkui suunnittelu komiteatyönä. Tamperelaista asiantuntemusta komiteassa edustivat kasvatustieteen professori Heikkinen ja hallintojohtaja Silo. Suunnittelutyön lopputulos oli ehdotus 1. elokuuta 1972 toimintansa aloittavasta tiedekuntaa vastaavasta yksiköstä. Nimeksi kaavailtiin kasvatustieteen osastoa.

Asiat etenivät vauhdikkaasti, sillä 1971 säädettiin opettajankoulutuslaki, joka tuli voimaan 1973 elokuussa. Opettajankoulutuslakia täydennettiin kesäkuussa 1973 annetuilla harjoittelukouluasetuksella ja opettajankoulutusasetuksella. Nopeatempoisuus oli leimallista tämän asian sekä suunnittelussa että toteuttamisessa. Valaisevan esimerkin vauhdista antaa humanistisen tiedekunnan lausunnon aloitus vuoden 1973 opettajankoulutustoimikunnan välimietinnöstä: ”Samalla kun tiedekunta valittaa, että sille on jätetty lausunnon laatimista varten erittäin lyhyt aika, se haluaa esittää jne.” Yliopiston suuruudessa yksikössä ei ollut totuttu tällaiseen tapahtumisen tahtiin.

Opettajankoulutusta valmisteleva asiantuntijaryhmä

Tampereen yliopisto asetti 22.9.1972 opettajankoulutusta valmistelevan asiantuntijaryhmän, jonka puheenjohtajaksi kutsuttiin professori Väinö Heikkinen ja muiksi jäseniksi rehtori Jussi Isosaari, dosentti Kyösti Kiuasmaa, suunnittelija Heikki Pääkkönen ja opiskelija Heikki Sneck sekä myöhemmin myös Normaalilyseon rehtori Kustaa Roine. Ryhmän pedagoginen sihteeri oli Kyösti Kiuasmaa ja hallinnollinen sihteeri Heikki Pääkkönen. Valmistelevassa ryhmässä rehtori Isosaari edusti luokanopettajankoulutuksen asiantuntemusta. Dosentti Kiuasmaan tausta puolestaan oli aineenopettajankoulutuksessa Normaalilyseossa, vaikka hän samalla oli humanistisen tiedekunnan dosentti. Uudistukseen lienee ollut kuitenkin selkeimmin suuntautunut puheenjohta-

ja, professori Heikkinen. Ryhmä laati esityksen opettajankoulutuksen aloittamisesta Tampereen yliopistossa. Se myös päätyi esittämään kasvatustieteellisen tiedekunnan perustamista yliopistoon. Valmistelevan asiantuntijaryhmän esitykseen jätti eriyvän mielipiteen opiskelijajäsen Heikki Sneck. Sneck ei voinut yhtyä muun ryhmän päätökseen tiedekunnan perustamisesta. Hän moitti esitystä muun muassa siitä, ettei siinä ollut tukeuduttu valtakunnallisiin suunnitelmiin ja että siinä oli suuntauduttu koulutusorganisaation suunnitteluun ja eristetty organisaatio käytännöstä. Hän katsoi myös, että esityksessä oli ohitettu peruskoulu-uudistuksen opettajankoulutukselle asettamat vaatimukset. (Sneck 1973. Eriävä mielipide. Tiedekunnan arkisto.) Mielipiteessä olisi ollut varteenotettavia seikkoja, mutta määrätietoinen pyrkimys nopeaan päämäärään lienee piiskannut ryhmää työssään eikä mielipiteen painoarvo ehkä ollut kyllin suuri ryhmän keskuudessa.

Ennen uuden tiedekunnan perustamista valmisteleva asiantuntijaryhmä oli se elin, joka pitkälti luonnosteli ja määritteli Tampereen yliopiston opettajankoulutuksen tavoitteet ja toimintalinjat. Kun valmisteleva asiantuntijaryhmä laati syksyllä 1973 tiedekunnan toiminta- ja taloussuunnitelmaa, sen lähtökohta oli, että kasvatustieteiden tiedekunta aloittaa toimintansa elokuussa 1974. Silloin siis oli käynnistyvä myös opettajankoulutus Tampereen yliopistossa.

Opettajankoulutuksesta valmisteleva asiantuntijaryhmä lausui seuraavaa: Kasvatustieteiden tiedekunta kouluttaa ja valmistaa opettajia uuteen peruskouluun sekä lukioon, jonka uudistaminen liittyy olennaisesti koko toisen asteen koulutuksen kehittämiseen nykyisiä käsityksiä ja vaatimuksia vastaavaksi. Ryhmä otti myös kantaa tutkimus- ja kokeilutoimintaan ja arvioi tuloksia käytettävän hyväksi ratkaistaessa kaitentasoisia kasvatukseen ja opetukseen liittyviä ongelmia. Itse kasvatustieteestä asiantuntijaryhmä lausui oppiaineen muiden tehtäviensä ohella toimivan opettajankoulutuksen apuna antamalla pedagogiikan ja didaktiikan perusopetusta.

Käytännössä tohtori Kiuasmaa oli määrätty vuoden 1974 alusta apulaisprofessorina suunnittelemaan ja valmistelemaan käynnistyvää opettajankoulutusta. Hänen tehtäviinsä kuului väliaikaisen opetussuunnitelman laatiminen sekä mm. lukuvuoden 1974–1975 aineenopettajakoulutuksen ainedidaktiikan ja yleispedagogisten seminaarien suunnittelu.

Edellä mainitsemassani toiminta- ja taloussuunnitelmassa kaavailtiin Tampereen opettajankoulutuslaitoksen viroiksi apulaisprofessorin virkaa kielididaktiikkaan ja kahdeksan lehtorin virkaa, joista kuusi oli kielten didaktiikkaa ja yksi yhteiskuntatieteiden didaktiikkaa sekä yksi jatkokoulutukseen. (Tampereen yliopiston opettajankoulutusta valmisteleva asiantuntijaryhmä, 1973. Kasvatustieteiden tiedekunnan vuosien 1975–79 toiminta- ja taloussuunnitelma. Tiedekunnan arkisto.) Vuotta myöhemmin, siis tiede-

kunnan alkamisvuonna, tehdyssä suunnitelmassa on yksi apulaisprofessori, mutta se on humanististen aineiden didaktiikkaan ja lehtoreita on neljä. Merkillepantavaa tässä suunnitelmassa on, että se näyttää lehtorivaltaiselta kielikoululta. Koulu, johon opettajia oli määrä valmistaa, oli ja on toisenlainen yhteisö: Siellä on monia muita aineita, ja siellä myös kasvetaan ja kehitytään. Siihen toimeen tarvitaan todella koulun eri opettajien asiantuntija-apua. Asiantuntijaryhmän jäsenen Sneekin kritiikki koulutuksen ja käytännön kohtaamattomuudesta tulee ymmärrettäväksi esimerkiksi näiden suunnitelmien valossa.

Tiedekunta syntyy

Vuosi 1974 oli tärkeiden tapahtumien aikaa. Kaarnista mukaillen Tampereen yliopistosta annettuun lakiin liitettiin lailla 330/1974) maininta siitä, että opettajankoulutuslain tarkoituksena opettajankoulutusyksikkönä toimii kasvatustieteiden tiedekunta. Yliopiston sisällä käyty, eri tiedekuntien suuntaan vellonut keskustelu päättyi annettuun lakiin, joka synnytti uuden tiedekunnan. Niin ikään oli annettu asetus Tampereen yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan valmistelutoimikunnasta sekä virkojen ja toimien valmistelusta toukokuussa 1974. Valmistelutoimikunta asetettiin heinäkuussa 1974. Kasvatustieteiden tiedekunta aloitti toimintansa elokuun alussa 1974. (Kaarninen 2000.)

Olen jo aikaisemmin käsillä olevassa kirjoituksessani sanonut, että opettajankoulutuksen uudistuksesta käynnistyneet muutokset ja uuden toiminnan luominen etenivät hyvin nopeasti ja tehokkaasti. Tehokkuus on mitä ilmeisimmin Väinö Heikkisen ansiota. Hän oli erittäin päämäärätietoinen rakentaessaan edellytyksiä kasvatustieteiden tiedekunnan perustamiselle. Häntä voi syystä pitää organisaation luoja. Toinen puoli asiaa on, että demokraattisessa yhteisössä suoraviivainen tehokkuus tuskin on kaikin osin rakentavin keino yhteistyöhön ja myönteisen työilmapiirin luomiseen. Paradoksaalista on, että synnytettiin kasvatustieteellistä organisaatiota, jolloin edellyttämystenä olisi ollut tieteenalan mukainen henki menettelyissä. Myönnettäköön kuitenkin, että koettiin tukahdutettua ja avointakin harmia. Alkukivuista huolimatta opettajankoulutuksen näkökulmasta tiedekunnan syntyminen oli pelkästään myönteinen asia. Mutta organisaatio on vasta puitteet, jonka rajoissa ja avulla opettajankoulutuksen todellista uudistusta oli lähdeittävä luomaan. Virkarakenteessa oli myös selvä kapeuden vika: puuttuivat matemaattiset ja luonnontieteelliset oppiaineet. Puutetta on kyllä myöhemminä vuosina ainakin matematiikan osalta paikattu.

Aineenopettajaksi kasvatustieteiden tiedekunnasta

Opettajankoulutuslaitoksen Tampereen yksikkö aloitti työnsä melkein puhtaalta pöydältä toisin kuin luokanopettajia kouluttava Hämeenlinnan yksikkö. Hämeenlinnalaisilla oli juurensa edeltäjässään opettajaseminaarissa ja lehtorijoukko tuli enimmäkseen sieltä. Tampereen laitoksen esimieheksi tuli entinen koulumies, yliopettaja Kyösti Kiuasmaa ja äidinkielen didaktiikan lehtorin virkaan siirrettiin Normaalilyseosta yliopettaja Anna-Liisa Mäenpää. Nämä kaksi olivat mahdollisia perinteen siirtäjiä entisestä järjestelmästä. Pitkälti heidän suunnittelunsa varassa uusi koulutus lähti pyörimään. Opiskelijoiden tausta oli luonnollisesti kahdentyyppinen: Oli ainetiedekunnassa tutkinnon suorittaneita, jotka tulivat yhdeksi lukuvuodeksi pedagogisiin opintoihin pätevöityäkseen opiskelemaansa aineen opettajiksi. Heitä kutsuttiin arkipuheessa vanhanmuotoisiksi. Ja sitten tietysti olivat alkaneen järjestelmän mukaiset opiskelijat, jotka tulivat aineenopettajan kasvatustieteellisiin opintoihin. Ne suoritetaan rinnan aineopintojen kanssa. Olipa kyse vanhanmuotoisista tai uudenmuotoisista opiskelijoista, näkyvin ero aineenopettajan kasvatustieteellisissä opinnoissa entiseen koulutukseen lie-nee ollut opiskelun jaksottaminen selviin laitoksella tapahtuviin teorian opintoihin ja koulun harjoitteluvaiheisiin.

Mitä muuttui sisällössä?

Organisaation muutos ei välttämättä merkitse aluksi kovin suurta sisällön muuttumista. Ihmisen kantavat mukanaan omaa kokemaansa ja mukauttavat sitä uuteen ja niihin tavoitteisiin, joita uudelle järjestelmälle asetetaan. Käynnistyy prosessi, jossa vähitellen osallistuja osallistujalta syntyy uudenlaista koulutusta, joka on sidoksissa aikaansa ja siihen yhteiskuntaan, jossa eletään. Näin tapahtui nytkin. Keskityttiin tarkkailemaan kasvatustapahtumaa. Tarkkailun keskiössä oli didaktiikka, sekä yleinen että oppiaineesta kasvava ainedidaktiikka. Pyrittiin hahmottamaan koulutuksen kenttää, johon opiskelija ammattilaisena oli joutuva.

Mikä prosessissa oli erilaista kuin vanhassa koulutuksessa? Työntekijöitten ts. opettajankouluttajien oma sitoutuneisuus uuden oppimiseen ja muuttumiseen. Kukin sitoutui oman opettajapersoonansa mukaan ja sen sallimassa tahdissa. Kirjallisuuteen pureutuminen oli mahdollista toisin kuin entisessä harjoittelukoulun opettajan työssä, jossa samalla ohjattiin opettajiksi harjoittelevia. Oli olemassa työyhteisö, jolla oli samat tavoitteet: luotiin uutta. Se auttoi ja oli kannustavaa.

Opettajankoulutuksen muutos tapahtui aikana, jolloin yhteiskunnassa oli vireää toimintaa. Eritoten opiskeleva nuoriso koulusta yliopistoon radikalisoitui. Kukin opettajankouluttaja joutui itse tykönsä selvittämään, mistä kulloinkin oli kyse. Vanhat mallit ja keinot eivät riittäneet opettajankouluttajalle omiksi välineiksi eivätkä eväiksi hänen koulutettavilleen. Ennen kaikkea kuvaa oppijasta, on hän sitten koulussa tai korkeakoulussa, oli ruvettava tarkastelemaan reaaliaikaisesti. Yhtenä valaisevana esimerkkinä mainittakoon, että lukivaikeuksien ymmärtäminen on tullut vasta 1980-luvulla jotenkin mukaan opettajankoulutukseen. Oppijan vaivana lukemis- ja kirjoitusvaikeudet liitännäispulmineen on niin vanha ongelma kuin itse nämä koulutuksen perustaidot. Oppilashuollon ja oppilaanohjauksen aihealueet tulevat vähitellen mukaan, mutta niukemmin kuin opiskelevan nuorison todellisuus vaatisi.

Tutkimusta

Yliopistollisessa opettajankoulutuksessa koulumaailma odotti tutkimukselta virikkeitä ja uusia suuntia. Tutkimushan on yliopistojen tehtävä. Syntynyt laitos ei luonnollisestikaan aivan heti voinut polkaista käyntiin tutkimustoimintaa, varsinkin kun opettajakunta oli suurelta osin lehtoreita, joiden työ painottui opetukseen. Vuonna 1979 ilmestyi Tampereen opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja -sarjan ensimmäinen julkaisu Pauli Kaikkosen DDR:n koululaitoksen pääperiaatteita ja opettajankoulutuksen peruspiirteitä. Tässä kirjoituksessa olen aikaisemmin viitannut siihen, että laitoksen virkarakenne keskittyi kieliin. Siitä seurasi johdonmukaisesti, että tutkimusta on tehty varsinkin vieraan kielen oppimisen parissa. Viljo Kohonen ja Jorma Lehtovaara ovat toimittaneet mm. kolminiteisen teossarjan Näkökulmia kokonaisvaltaiseen oppimiseen (1986, 1988 ja 1990). Jorma Lehtovaaran anti laitoksen filosofiseen tutkimukseen on erityisesti mainittava. Yksi esimerkki siitä on 1994 ilmestynyt Jorma Lehtovaaran ja Riitta Jaatisen toimittama Dialogissa – matkalla mahdollisuuteen.

Matkan varrella tutkimuksen aihepiiri on laajentunut. Esko Nikanderin 1998 ilmestynyt Kansalaisuus velvoittaa on kouluun liittyvää historian tutkimusta. Vaikka ei laitoksen perustamisvaiheessa matematiikalla ollutkaan edustusta, on se myöhemmin saatu. Matematiikan alueelta on myös Harry Silfverbergin varteenotettava tutkimus Peruskoulun yläasteen oppilaan geometrinen käsitieto 1999. Tässä jaksossa mainitsemani tutkimukset ovat esimerkkejä lähinnä kronologisessa järjestyksessä osoittamassa, miten pienehkön laitoksen tutkimus on laajentunut ja millaisia aiheita kohtaan tutkijat ovat tunteneet mielenkiintoa.

Lähimenneisyydestä tulkoon erityisesti mainituksi Tero Aution tutkimus Teaching under Siege vuodelta 2002. Autio käsittelee opetussuunnitelma-ajattelua, ja hänen tutkimuksensa antaa hedelmällisiä virikkeitä sekä opetukseen että tutkimukseen. Lukiesani Tomi Kiilakosken artikkelia Laaja-alainen opetusharjoittelu tienä laaja-alaiseen opettajuuteen, en voinut välttyä ajatukselta, että vaikutus tuntuu jo (Kasvatus 2003). Kiilakoski puhuu siitä, miten opetussuunnitelmatyön korostaminen lähentää opetusharjoittelua aitoon opettajan arkeen. Jo koulutusvaiheessa olisi tähdellistä paneutua opetussuunnitelmiin ja etsiä perusteluita ratkaisuille.

Täyttymätön lupaus – pieni jälkihuomio

Suunnitteluvaiheessa on kirjattu tiedekunnan neljänneksi laitokseksi perustettavaksi opetusmateriaaleja kehittävä ja arvioiva laitos. Tuolloin arvioitiin, että laitoksen merkitys ulottuisi yliopiston ulkopuolellekin. Se olisi näet palvellut alueellista ja paikallista opetusmateriaalituotantoa. Laitos oli tarkoitus perustaa 1979 ja toimintojen kehittäminen oli ajoitettu 1980-luvun alkuun. (Tampereen yliopiston opettajankoulutusta valmistelevalle asiantuntijaryhmä 1973. Kasvatustieteiden tiedekunnan vuosien 1975–79 toiminta- ja taloussuunnitelma 15–16 ja Valmistelevalle asiantuntijaryhmä 1974. Pyynikintie 2:n alustava kokonaiskäyttöohjelma 8–9.) Jälkeenpäin on vaikea sanoa, mihin tämä idea on kuollut, sillä siitä ei ole jäljellä minkäänlaisia toteutusyrityksen merkkejä. Mikäli kirjattu aikomus olisi toteutunut, se olisi ollut innovaatio. Järjestelmän muutos synnytti monenlaisen materiaalin tulvan. Se oli aluksi vailla suuntaa ja vesillä kalastelivat erilaiset kaupalliset yritysajat sekä asiasta aidosti kiinnostuneet tekijät. Evaluointia ei juurikaan toimitettu. Yhä vielä oppimateriaalin tutkiminen ja arvioiminen olisi tarpeen ja arvokasta, varsinkin kun kenttä on laajentunut voimakkaasti sähköiselle ja kuvalliselle alueelle. Ehkä suunnitelman siemen vielä puhkeaa kasvuun.

Summa summarum: Tekstini alussa olen kysynyt, mitä tapahtui ja miten tapahtui. Ja matkan varrella olen miettinyt, mikä muuttui järjestelmän muuttuessa. On ainakin yksi varma vastaus: muutos toi tutkimusta. Muutoksesta on kasvanut juuri kaivattua opetuksen tutkimusta. Tuloksien soisi todella syventävän opetusta, ja opetuksen ja tutkimuksen vuorovaikutuksen pitäisi selväkielisesti jatkua. En osaa kuvitella muita vaihtoehtoja kuin tutkimisen ja pohtimisen tietä eteneminen.

Lähteet

- Kaarninen, M. 2000. Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000. Tampere: Vastapaino.
- Kiilakoski, T. 2003. Laaja-alainen opetusharjoittelu tienä laaja-alaiseen opettajuuteen. *Kasvatus* 34 (3), 243–256.
- Kiuasmaa, K. 1974. Oppikoulu 1940-luvun koulujärjestelmäkeskustelussa. Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitos. Julkaisusarja A: tutkimusraportit n:o 7.
- Tuominen, M. 1991. ”Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia”. Sukupolvihegemonian kriisi suomalaisessa kulttuurissa. Helsinki: Otava.
- Oppikoulun sisäisen kehittämisen yleissuunnitelma 1954.
- Oppikoulun opettajanvalmistuksen pedagogisen toimikunnan mietintö 1955.
- POPS = Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I. Opetussuunnitelman perusteet 1970.
- Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. Oppiaineiden opetussuunnitelmat 1970.
- Nurmi, V. 1979. Opettajankoulutuksen tähänastinen kehitys. Porvoo: WSOY.
- Tampereen normaalilyseon (vuodesta 1975 normaalikoulun) vuosikertomukset 1962–1980.
- Tampereen normaalilyseon/normaalikoulun opettajakunnan kokousten pöytäkirjoja 1972–75.
- Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan arkisto. Asiakirjoja vuosilta 1972–1974.
- Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Opinto-opas vuosilta 1976–1980.
- Haastateltu maaliskuussa 2004 Tampereen normaalikoulun rehtoria Arto Jaakkolaa, joka oli suunnittelijana 20.5.–31.7.1974 kasvatustieteiden tiedekunnan syntyessä.